

Hoofdstuk II - Een stijgende levensduurte

Inhoudsopgave

Inleiding	39
1. Sterk stijgende prijzen en een ongeziene inflatie	39
1.1 De evolutie van de inflatie in de periode 2020-2023	39
1.1.1 Wat is inflatie?.....	39
1.1.2 De evolutie van de algemene, voedings- en energieinflatie van 2020 tot 2023.....	40
1.2 Oorzaken van de sterk gestegen levensduurte	42
2. Effecten op gezinnen met een laag inkomen	44
2.1 Koopkracht en besteding van budgetten	44
2.2 Impact van de prijsstijgingen op gezinnen	44
2.3 Hulpbronnen en strategieën om de prijsstijgingen het hoofd te bieden	46
3. Overheidsmaatregelen om prijsstijgingen op te vangen	47
3.1 Het systeem van indexering als schokdemper voor de prijsstijgingen.....	47
3.1.1 Hoe werkte het systeem van indexering?	47
3.1.2 Ongelijkheden bij indexering	49
3.1.3 Indexering van de huurprijzen.....	50
3.2 Energie- en koopkrachtmaatregelen.....	51
4. Aanbevelingen.....	54

Inleiding

Stijgende prijzen, op dat moment nog vooral van energie, lagen begin 2022 mee aan de basis om voor de financiële dimensie van armoede te kiezen als thematiek voor het tweejaarlijkse Verslag 2022-2023. Terwijl de COVID-19-crisis aanvankelijk leidde tot het instorten van de vraag naar energie, met een scherpe daling van de olieprijsen in 2020 tot gevolg, stegen de energieprijzen (gas, elektriciteit en stookolie) in 2021 opnieuw door het economisch herstel en het hiermee gepaard gaande hogere energiegebruik. De situatie werd nog verergerd door de Russische inval in Oekraïne in februari 2022. In de loop van het overlegproces bleven de energieprijzen fors toenemen en stegen ook de prijzen van andere goederen en diensten op een ongeziene manier. Volgens een deelnemer aan het overleg *“volstaan de werkloosheids- of de ziekte-uitkeringen niet om de kosten van levensonderhoud en de stijging daarvan te dekken. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de stijging van de huisvestingskosten in Brussel of van de energiekosten in het algemeen. In zo’n context kan het budget alleen maar overschreden worden. Veel gezinnen moeten op hun uitgaven letten en vragen zich af of zij hun huis nog wel kunnen verwarmen of hun kinderen fatsoenlijk te eten kunnen geven”*¹.

In dit hoofdstuk bekijken we in het eerste punt de manier waarop de prijzen van energie en voedsel na de COVID-19-crisis zijn geëvolueerd. We overlopen de evolutie van de inflatie tijdens de afgelopen jaren en gaan na welke prijsstijgingen de inflatie aandreven (punt 1). Vervolgens staan we stil bij de effecten van de prijsstijgingen op het leven van mensen met een laag inkomen (punt 2). Tenslotte bekijken we enkele overheidsmaatregelen die werden genomen om de effecten van de stijgende levensduurte te milderen (punt 3) en formuleren we een aantal aanbevelingen (punt 4).

1. Sterk stijgende prijzen en een ongeziene inflatie

1.1 De evolutie van de inflatie in de periode 2020-2023

1.1.1 Wat is inflatie?

Dat de prijsstijgingen waarmee gezinnen geconfronteerd worden uitzonderlijk zijn, blijkt uit de inflatiecijfers². Men spreekt van inflatie wanneer zich een algemene stijging van prijzen voordoet. Het

¹ Citaten zonder bron zijn gebaseerd op interventies tijdens de overlegbijeenkomsten die het Steunpunt tot bestrijding van armoede heeft georganiseerd in functie van de opmaak van dit tweejaarlijkse Verslag.

² De cijfers in dit deel en de aangehaalde verklaringen voor de hoge inflatie zijn gebaseerd op volgende publicaties:

- FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie (2021). [Analyse van de prijzen. Jaarverslag 2020 van het instituut voor de nationale rekeningen. Prijzenobservatorium](#), Brussel, FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie.

- FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie (2022). [Analyse van de prijzen. Jaarverslag 2021 van het instituut voor de nationale rekeningen. Deel I: Inflatieverloop in België en de buurlanden in 2021. Prijzenobservatorium](#), Brussel, FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie.

- FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie (2023). [Analyse van de prijzen. Jaarverslag 2022 van het instituut voor de nationale rekeningen. Deel I: Inflatieverloop in België en de buurlanden in 2022. Prijzenobservatorium](#), Brussel, FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie.

- De maandelijks geactualiseerde inflatiecijfers op de site van Statbel: [Consumptieprijsindex](#).

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

gaat daarbij om een meer algemene tendens dan de fluctuatie van prijzen die de markt altijd kenmerkt en waarbij het ene product duurder wordt, en een ander op hetzelfde moment goedkoper. Van inflatie is pas sprake als de prijzen in het algemeen stijgen, wat ook betekent dat je voor hetzelfde bedrag minder kan kopen dan voorheen en dat de munt in de loop van de tijd minder waard wordt.

Om prijsveranderingen van goederen en diensten die representatief zijn voor het bestedingspatroon van gezinnen in kaart te brengen, wordt de consumptieprijsindex (CPI) gebruikt. Deze bestaat uit een 'korf' van goederen en diensten waarvan de samenstelling jaarlijks wordt herzien. Producten die minder representatief zijn geworden voor het bestedingspatroon van gezinnen worden geschrapt, andere worden er aan toegevoegd. Bovendien worden deze producten gewogen op basis van het aandeel dat ze innemen in de totale bestedingen van huishoudens.

Voor het bepalen van de inflatie, wordt de index vergeleken met de index van het vorige jaar. Is deze gestegen, dan is er sprake van inflatie. Vanaf 1996 wordt naast de CPI ook een geharmoniseerd indexcijfer van de consumptieprijzen (GICP) berekend, waardoor vergelijkingen tussen lidstaten van de Europese Unie mogelijk werden. Hieronder schetsen we het verloop van de inflatie van 2020 tot augustus 2023. Achteraan dit overzicht is een grafiek toegevoegd.

1.1.2 De evolutie van de algemene, voedings- en energie-inflatie van 2020 tot 2023

In dit punt beschrijven we de evolutie van de inflatie in de periode van 2020 tot 2023 en bekijken telkens de algemene inflatie en de inflatie voor energie en voeding.

Waar in 2020 de inflatie slechts 0,4 % bedroeg - vooral onder invloed van de sterke daling van de energieprijzen als gevolg van de afgenomen energiebehoefte door de COVID-19-crisis - bedroeg deze in 2021 al 3,2 %, het hoogste cijfer sinds 2011. Bovendien maskeert dit jaargemiddelde dat de prijzen vooral naar het einde van het jaar stegen. Voor de eerste drie maanden van 2021 was de inflatie 0,8 %, in de laatste drie maanden 6,4 %. Opnieuw bepaalden vooral de energieprijzen het inflatiecijfer. De sterke stijging was immers voornamelijk te wijten aan de sterke stijging van de prijzen voor energie, die op jaarbasis een inflatie kenden van 22,4 %, met eenzelfde opwaartse trend tijdens het jaar: in het eerste kwartaal bedroeg de inflatie voor energieproducten nog maar 0,4 %, de laatste drie maanden schoten de prijsstijgingen de hoogte in tot 47,7 %.

In 2022 steeg de inflatie tot historische hoogten en bedroeg de GIPC op jaarbasis 10,3 %, het hoogste cijfer sinds men in 1996 naar deze index overstapte. Opnieuw maakte de inflatie van energieproducten een belangrijk deel uit van deze stijging, maar ook de inflatie op levensmiddelen was nooit eerder zo hoog. Voor energieproducten bereikte de inflatie met 65,9 % een piek in het eerste kwartaal van 2022, om af te nemen tot 46,1 % in het laatste kwartaal.

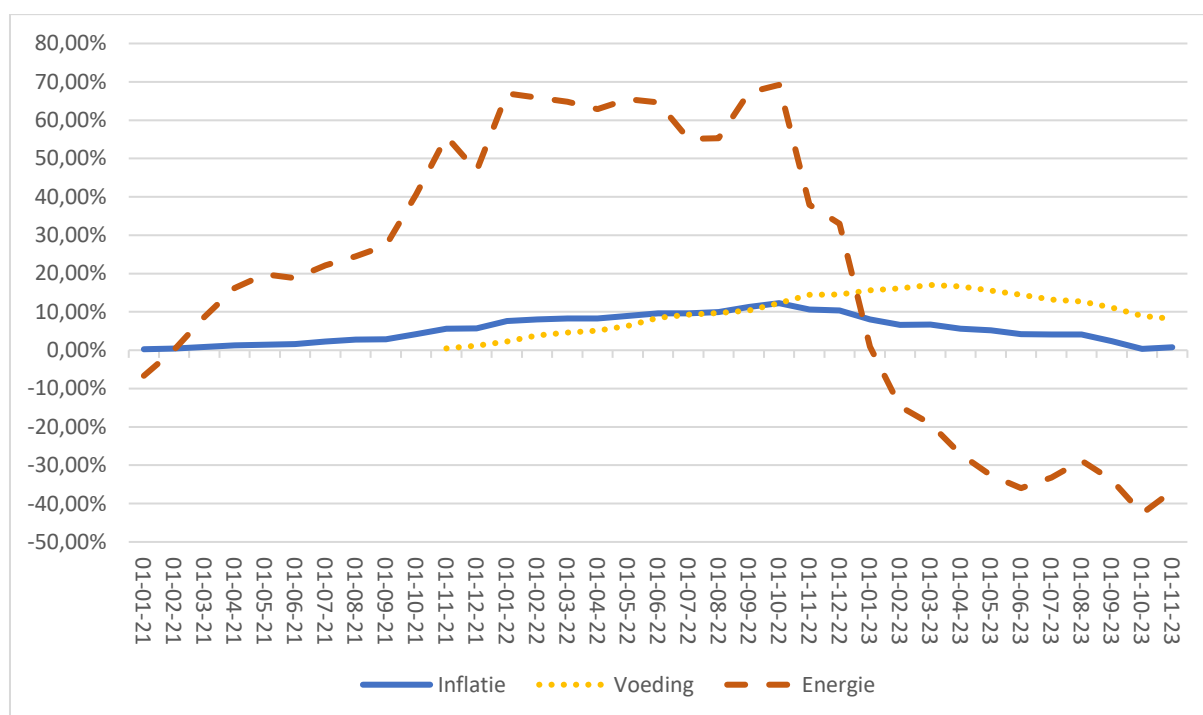
Uiteindelijk bereikte de algemene inflatie met 12,27 % een piek in oktober 2022, waarna zich een voorzichtige daling inzette, tot 4,09 % in augustus 2023. Tegen de verwachting van het Federaal Planbureau dat de inflatie verder zou dalen in, stagneerde de inflatie van juni tot augustus 2023. Daarna zette de daling wel door, met een algemene inflatie van 0,76 % in november 2023. De prijzen voor levensmiddelen bleven echter fors stijgen. In maart 2023 bereikt de inflatie voor voeding een hoogtepunt met 17,02 %. Ondanks een lichte daling, bedroegen de prijsstijgingen voor levensmiddelen in november 2023 nog altijd 8,22 %. De daling van de algemene inflatiecijfers was dan ook vooral te

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

danken aan de forse daling van de energieprijzen, die sinds januari 2023 een negatieve inflatie kennen. Voor 2024 verwacht het Federaal Planbureau een jaarinflatie van 4,0 %³.

Ook het inflatiecijfer voor levensmiddelen is een gemiddelde gebaseerd op een hele reeks producten. De prijsstijgingen van bepaalde basisproducten waren op bepaalde momenten fors hoger dan dit gemiddelde toonde. Aangezien mensen in armoede een groot deel van hun budget aan levensnoodzakelijke producten besteden en vaak geen ruimte hebben om voor goedkopere alternatieven te kiezen omdat ze al systematisch de goedkoopste keuzes moeten maken, is het opmerkelijk te zien welke inflatiecijfers bepaalde productgroepen kennen. In januari 2023 berekende consumentenvereniging Testaankoop op basis van haar maandelijkse prijsvergelijking van 3.000 producten uit de supermarkt dat de prijzen met 20 % gestegen waren in vergelijking met het jaar voordien. Enkele veelzeggende voorbeelden zijn de prijsstijgingen voor spaghetti (+ 53 %), aluminiumfolie (+ 47 %), toiletpapier, keukenrol en papieren zakdoeken (+ 46 %), jonge kaas – gouda – (+ 41 %), gevogelte (+ 29 %), vloeibaar afwasmiddel (+ 24 %), groenten (+ 20 %) en diervoeding (+ 21%)⁴.

Inflatie: algemeen, voeding en energie (2021-2023)

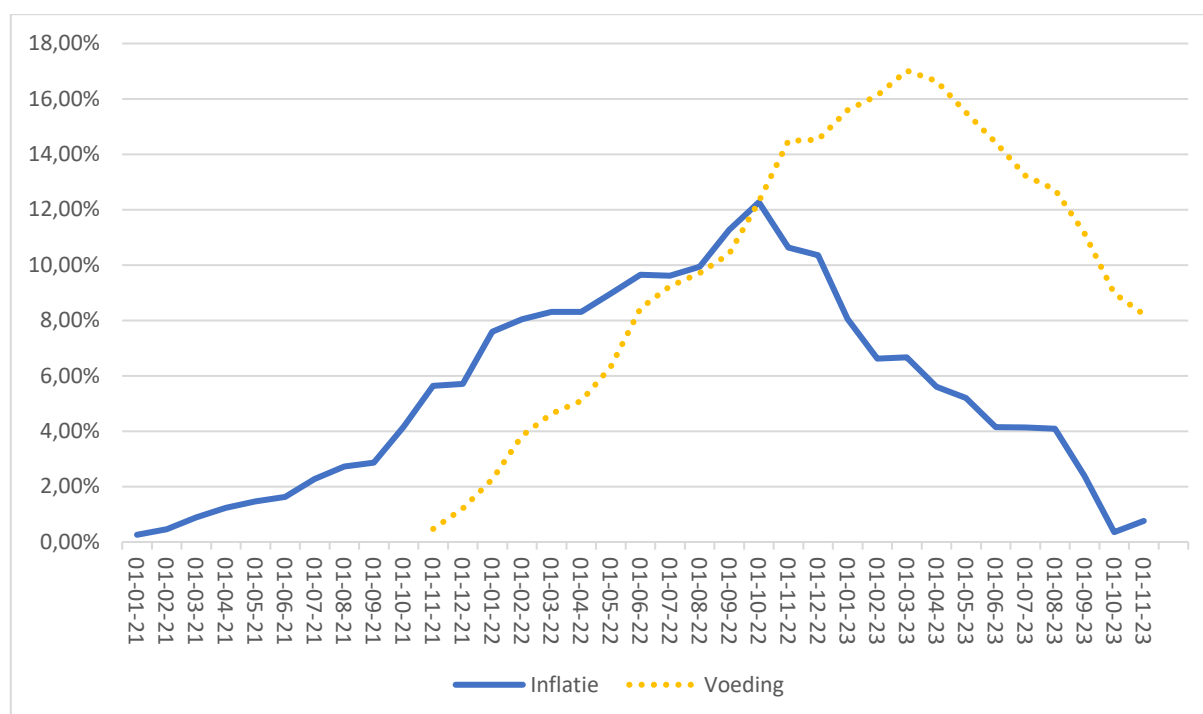
Eigen grafiek (Bron: Statbel en Nationale Bank van België)

³ Federaal Planbureau (2023). [Indexcijfer der consumptieprijzen – Inflatievooruitzichten](#), Brussel, Federaal Planbureau.

⁴ Testaankoop (2023). [Inflatie: boodschappen zijn nu 20% duurder dan jaar geleden](#), Brussel, Testaankoop.

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

Inflatie: algemeen en voeding (2021-2023)

Eigen grafiek (Bron: Statbel en Nationale Bank van België)

1.2 Oorzaken van de sterk gestegen levensduurte

Vanaf 2020 nam de levensduurte dus op een ongeziene manier toe. De oorzaken van deze stijging zijn voornamelijk te vinden in de gevolgen van de opeenvolgende crisissen. In 2020 daalden de energieprijzen nog vanwege de sterk afgenomen vraag naar energieproducten door de opeenvolgende lockdowns, maar toen de vraag weer steeg bij de hervatting van economische activiteiten na de COVID-19-crisis gingen de prijzen weer omhoog. Bovendien stuwden een aantal klimaat- en geopolitieke ontwikkelingen de energieprijzen verder de hoogte in, in het bijzonder de inval van Rusland in Oekraïne.

De prijzen voor levensmiddelen volgden die van energie, met enige vertraging. Dat de energieprijzen de productiekosten verhoogden is daar een evidente verklaring voor, maar er speelden ook nog andere factoren. Zo raakten de aanvoerketens na de verstoring door de COVID-19-crisis niet volledig hersteld en had de Russisch-Oekraïense oorlog ook een rechtsreeks effect doordat sommige grondstoffen minder beschikbaar werden.

Dat de prijzen van andere producten en diensten de stijgende energieprijzen zouden volgen, werd dus voorspeld. Hogere energieprijzen zorgen immers voor hogere kosten voor producenten en aanbieders van diensten. Bovendien zorgt de indexering - waardoor de koopkracht van burgers wel beschermd wordt, zie punt 4.1 - er in België voor dat ook de loonkosten stijgen als de inflatie stijgt, met het gevaar dat daardoor ook de prijzen weer stijgen, de zogenaamde loon-prijsspiraal. Onderzoek toont echter aan dat de prijsstijgingen in België niet door deze loon-prijsspiraal werden gedreven⁵.

⁵ Bijmens, Gert (2023). "[Have greed and rapidly rising wages triggered a profit-wage-price spiral? Firm-level evidence for Belgium](#)", *Economics Letters*, Vol. 323.

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

Toch blijven de prijzen hoog, ook na daling van de energieprijzen. De Europese Centrale Bank wees erop dat een winst-prijsspiraal hiervan de oorzaak zou kunnen zijn⁶. Bedrijven zouden enerzijds de prijzen sterker laten stijgen dan de toegenomen kosten rechtvaardigen en anderzijds de prijzen niet laten dalen als de kosten minder hoog worden, om zo de winstmarges op te drijven. Heel wat grote bedrijven bleken ook aanzienlijke winsten geboekt te hebben toen in de eerste helft van 2023 de jaarresultaten bekend werd gemaakt, wat doet vermoeden dat de inflatie aangewakkerd wordt door ‘graaiflatie’, en niet alleen door stijgende kosten⁷. Volgens de Nationale Bank van België is er in België echter weinig sprake van dit fenomeen en vertonen de meeste Belgische bedrijven dalende winstmarges⁸, al blijven de winstmarges met 40,9 % in het eerste kwartaal van 2023 aanzienlijk hoger dan de ongeveer 36 % winstmarges die voor de periode 1995-2000 werden opgetekend⁹. Federaal minister van Economie Pierre-Yves Dermagne vroeg het Prijzenobservatorium om de voedingsprijzen te controleren op abnormale evoluties. In september 2023 kwam het Prijzenobservatorium tot de vaststelling dat de voedingsprijzen in België, Frankrijk, Duitsland en Nederland in ongeveer dezelfde mate stegen¹⁰, wat binnen de regering tot de conclusie leidde dat plafonnering van de voedingsprijzen voorlopig niet aan de orde is, ook al lag er een wetsvoorstel voor om voedingsprijzen te plafonneren.

Banken overtroffen daarentegen de winstverwachtingen, onder meer omdat de Europese Centrale Bank de basisrente verhoogde als maatregel om de inflatie te bestrijden¹¹. En de energieproducenten boekten gigantische winsten, zij konden hun producten verkopen aan steeds hogere prijzen, zonder dat de productiekosten in dezelfde mate stegen. De Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas (CREG) stelde in een studie vast dat de internationale gasproducenten winsten boekten die vele malen hoger lagen dan in vergelijkbare periodes de jaren voordien. Ook de producenten van nucleaire elektriciteit en de gascentrales konden rekenen op de hoogste winsten sinds jaren¹². In december 2022 keurde de Commissie Energie, Leefmilieu en Klimaat van het federale Parlement een wetsvoorstel goed om een overwinstbelasting in te voeren op de hoge winsten die energiebedrijven dankzij de energiecrisis konden boeken. Heel wat van deze bedrijven tekenden verzet aan tegen deze wet bij het Grondwettelijk Hof. Het Hof heeft zich hier echter nog niet over uitgesproken.

⁶ Arce, Oscar, et al. (2023). [How tit-for-tat inflation can make everyone poorer](#). *The ECB Blog*, Frankfurt, Europese Centrale Bank.

⁷ Van Doorslaer, Hielke, (2023). “[De schande van graaiflatie](#)”, *Samenleving & Politiek*, 27 april 2023.

⁸ Bijmens, Gert et al. (2023). [Worden de prijsstijgingen in België gedreven door hebzucht?](#), Brussel, Nationale Bank van België.

⁹ De Keyser, T. et al. (2023). “[The development of corporate profit margins and inflation](#)”, *NBB Economic Review*, nr. 8, Brussel.

¹⁰ Lambrecht, Pieter (2023). “Prijs winkelkar stijgt in België niet sneller dan in buurlanden”, *De Tijd*, 5 september.

¹¹ Thijskens, Dimitri (2022). “Wie vaart wel bij hoge inflatie?” *De Morgen*, 16 augustus, p. 12.

¹² CREG (2022). [Studie over de gevolgen van de aanhoudende hoge groothandelsmarktprijzen voor gas en elektriciteit](#), Brussel, CREG.

2. Effecten op gezinnen met een laag inkomen

2.1 Koopkracht en besteding van budgetten

Een stijging van prijzen leidt tot een sterke daling van de koopkracht, namelijk de hoeveelheid goederen en diensten die met een bepaald inkomen kan worden gekocht. De koopkracht hangt dus af van het inkomensniveau én van het prijsniveau. De evolutie van de koopkracht is dan het verschil tussen de evolutie van het gezinsinkomen en de evolutie van de prijzen. Als de inkomensstijging groter is dan de prijsstijging, stijgt de koopkracht. Zo niet, dan daalt ze.

Volgens de laatste enquête van Statbel (het Belgische bureau voor de statistiek) over het gezinsbudget, die in België elke twee jaar wordt afgenomen, besteedden de Belgische gezinnen in 2022 13,9 % van hun budget aan voeding en niet-alcoholische dranken. Bijna een derde van het budget (30,7 %) werd besteed aan huisvesting (huur, water, energie en andere kosten). Een tiende van het budget (10,3 %) werd besteed aan vervoer. Achter deze Belgische cijfers gaan een aantal opvallende regionale verschillen schuil. Zo besteden Brusselse huishoudens in verhouding meer aan huisvesting en culturele en vrijetijdsactiviteiten. Vervoer weegt het zwaarst bij de Waalse huishoudens en neemt het minst grote deel van het budget in beslag in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Tenslotte besteden de Brusselse en Vlaamse gezinnen een groter deel van hun budget aan horeca en restaurants dan in Wallonië het geval is¹³.

Het gewicht van deze uitgaven is niet hetzelfde voor gezinnen met lage inkomens als voor rijkere gezinnen. Zo werd er in het overleg binnen het Steunpunt tot bestrijding van armoede op gewezen dat huishoudens met een laag inkomen verhoudingsgewijs een groter deel van hun budget aan energieproducten besteden. Voor woonkosten in het algemeen en energie-uitgaven in het bijzonder wordt dit door de huishoudbudgetenquête bevestigd. Zo is het aandeel van de energie-uitgaven (gas, elektriciteit, vloeibare brandstoffen) voor de armste 25 % van de huishoudens 60 % hoger dan voor de rijkste 25 % van de huishoudens. Voor alle kosten verbonden aan wonen is het aandeel voor het kwartiel met de laagste inkomens 45 % hoger dan voor de hoogste inkomens, maar omdat ook de kosten verbonden aan een tweede verblijf hierin opgenomen zijn, is dit nog een onderschatting van het verschil tussen beide inkomenscategorieën.

2.2 Impact van de prijsstijgingen op gezinnen

De sterke prijsstijgingen voor energie en mogelijk ook voor andere producten treffen, door het grotere aandeel dat ze innemen in te besteden budget, de armste gezinnen sterker. Ze lijden een groter verlies aan koopkracht terwijl hun budgettaire situatie al zeer moeilijk was en worden gedwongen onmogelijke keuzes te maken tussen voedsel, gezondheidszorg, huisvesting en verwarming. Door dit verschillende consumptiepatroon, ervaren gezinnen met een laag inkomen *de facto* een hogere inflatie.

De armste gezinnen die geen gebruik kunnen maken van het sociaal tarief voor energie werden het hardst getroffen door de prijsstijgingen. De Nationale Bank becijferde dat de armste 25 % van de huishoudens die geen gebruik konden maken van het sociaal tarief, geconfronteerd werden met een

¹³ Statbel (2023). [Nieuwe resultaten Belgisch huishoudbudgetonderzoek](#), Brussel, Statbel.

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

inflatie van 9,7 %, tegen 7,9 % voor de rijkste 25 % van de huishoudens en 5,8 % voor de gezinnen die wel een sociaal tarief kregen toegekend¹⁴.

Hoe groot het verschil tussen individuele huishoudens kan zijn, werd door de krant De Morgen in beeld gebracht door een éénoudergezin met 2.000 euro maandinkomen, een slecht geïsoleerd huis en een eigen wagen te vergelijken met een gezin met twee werkende ouders die elektrisch verwarmen, over zonnepanelen en een auto van de zaak beschikken en een maandinkomen van 4.000 euro hebben¹⁵. Een schatting van de inflatie voor het gezin tweeverdieners bedraagt 4,6 %, terwijl het eenoudergezin een inflatie van 25,5 % het hoofd moet bieden, en dit op een moment dat de reële inflatie 9,6 % bedroeg. Het systeem van huurindexering zorgt er bovendien voor dat de woonkosten van huurders nog sterker oplopen dan voor eigenaars. Hierop wordt verder ingegaan in het volgende punt.

Sommige deelnemers aan het overleg vrezen dat de armoede zich zal verruimen naar de lagere middenklasse: *“De laagste middenklasse komt bij verenigingen aankloppen. We moeten voorkomen dat de groep armen aangroeit en dat degenen die er al in zitten nog dieper vallen”*. Het kredietbeheerbedrijf Intrum stelt in het *European Consumer Payment Report 2022*¹⁶ – een bevraging uitgevoerd in 20 Europese landen – vast dat de aanhoudende inflatie bijna iedereen treft. 69 % van de Belgen geeft aan minder aankopen te doen dan voorheen, vanwege de stijgende prijzen en één op de zes gezinnen zegt maandelijks in het rood te moeten gaan.

Dat heel wat gezinnen moeite hebben om maandelijks de eindjes aan elkaar te knopen wordt bevestigd door onderzoek van de Gezinsbond¹⁷, waarin ook wordt bekeken hoe de inflatie verschillende inkomenscategorieën treft. In de enquête, afgenomen in 2022, zegt 73,3 % van de gezinnen met het laagste inkomen ‘moeilijk tot zeer moeilijk’ rond te komen met het beschikbare gezinsinkomen, maar ook één op de twee gezinnen uit de categorieën ‘laag inkomen’ en ‘lagere middenklasse’ geeft dit antwoord. De enquête van de Gezinsbond toont verder dat mensen uit de hoge inkomenscategorieën besparen op verwarming, luxeboodschappen en verplaatsingskosten, terwijl gezinnen uit de lage middenklasse of met een laag inkomen eveneens op verwarming besparen én meer besparen op basisaankopen, kleding en schoenen, niet-verplichte schoolkosten en vrije tijd, horeca en vakantie. 4 % van de gezinnen met een hoog inkomen antwoordde te zullen besparen op medische zorg, bij gezinnen met een laag inkomen stijgt dat percentage tot 19 %.

Ondanks de maatregelen die de verschillende regeringen naar aanleiding van de hoge energieprijzen namen (zie punt 3), tonen cijfers van de energieleveranciers dat heel wat gezinnen het moeilijk hadden om hun energiefactuur te betalen. Volgens FEBEG, de Federatie van de Belgische Elektriciteits- en Gasbedrijven, hebben de vijf grootste energieleveranciers in 2022 26 % meer schuldaanpassingsplannen - afbetalingsplannen of betalingsuitstel - afgesproken of opgestart dan in 2021. De gemiddelde duur van die afbetalingsplannen steeg van 4,6 naar 6,8 maanden¹⁸. Deze tendens wordt bevestigd door de Vlaamse Regulator van de Elektriciteits- en Gasmarkt (VREG). In het Sociaal Rapport 2022 stellen ze vast dat zowel ingebrekestellingen als het aantal lopende en opgestarte

¹⁴ Nationale Bank van België (2022). [Economic impact of the war in Ukraine: a Belgian perspective](#), Brussel, Nationale Bank van België.

¹⁵ Thijskens, Dimitri (2022). “Waarom inflatie kansarme gezinnen dubbel zo hard raakt”, *De Morgen*, 29 juni, p. 10.

¹⁶ Intrum (2023). [European Consumer Payment Report 2022](#), Stockholm, Intrum.

¹⁷ Gezinsbond (2023). [Rapport koopkracht van gezinnen. Inflatie zet gezinnen in de kou](#), Brussel, Gezinsbond.

¹⁸ FEBEG (2023) - [Betalingsregelingen stijgen in 2022. Leveranciers bieden oplossingen voor klanten met betalingsproblemen](#).

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

afbetalingsplannen in 2022 gestegen zijn tegenover de jaren voordien. Ook het gemiddeld afbetalingsbedrag en de looptijd van de afgesloten afbetalingsplannen zijn gestegen. Daarbij valt op dat gebruikers met een sociaal tarief ondervertegenwoordigd zijn in deze cijfers, een indicatie dat het sociaal tarief behoorlijke bescherming bood tijdens de energiecrisis¹⁹.

Een aantal oorzaken van deze ongelijkheden zijn te vinden in de mattheuseffecten die in de tweejaarlijkse Verslagen ‘Duurzaamheid en armoede’²⁰ en ‘Solidariteit en armoede’²¹ uitgebreid werden aangekaart. De term ‘mattheuseffecten’ vindt haar oorsprong in een vers uit het evangelie: *“Want wie heeft zal nog meer krijgen, en wel in overvloed, maar wie niets heeft, hem zal zelfs wat hij heeft nog worden ontnomen”* (Mattheus 25:29). Het gaat hier om beleidsmaatregelen waarvan systematisch meer gebruik wordt gemaakt door de meer welgestelde bevolkingsgroepen, terwijl ze minder – of helemaal niet – gebruikt worden door mensen in armoede. Het toekennen van fiscale voordelen en subsidies om duurzaam gedrag te stimuleren, zorgt er ook voor dat mensen die er gebruik van maken minder getroffen worden door stijgende prijzen van fossiele brandstoffen. Een ander voorbeeld betreft de bedrijfswagens, waarvoor aanzienlijke belastingvoordelen worden toegekend. Slechts een minderheid van de werknemers beschikt echter over een bedrijfswagen die ook voor privéverplaatsingen kan worden gebruikt. Mensen die hier wel gebruik van maken, bevinden zich doorgaans in de hogere inkomenscategorieën en blijven bespaard van de gevolgen van de prijsstijgingen van brandstoffen. De krant De Standaard berekende in maart 2022 hoeveel iemand die met een dieselwagen rijdt bespaart als hij over een tankkaart beschikt. Op basis van gegevens van de FOD Mobiliteit bleek het om 840 euro per jaar te gaan op het moment dat de prijzen het hoogst waren. Bij werknemers die geen leasewagen en tankkaart krijgen, komt de werkgever ook vaak tussen voor woon- en werkverkeer, maar die vergoeding stijgt veel trager en volgt de brandstofprijs niet²². Mensen in armoede die het gebruik van te oude en te vervuilende voertuigen moeten opgeven, worden opnieuw gestraft door een gebrek aan betaalbare alternatieven om zich te verplaatsen.

2.3 Hulpbronnen en strategieën om de prijsstijgingen het hoofd te bieden

De kosten voor levensonderhoud, en dus ook de impact van prijsstijgingen van goederen en diensten die essentieel zijn voor het levensonderhoud, verschillen ook sterk al naargelang de hulpbronnen die een huishouden kan aanspreken. Wie kan investeren of geïnvesteerd heeft in zonnepanelen, warmtepompen en isolatie wordt veel minder door stijgende energieprijzen getroffen dan wie dat niet kan doen. Een sociaal werker merkt in het overleg binnen het Steunpunt tot bestrijding van armoede bovendien op dat ze de situatie de afgelopen jaren alleen maar heeft zien verslechteren. *“De armste gezinnen huren vaak woningen die in slechte staat verkeren en te duur zijn. Er zijn veel woningen die op energievlak sloppen zijn, of ongezond. [...] Ondanks het sociale tarief zullen huurders nog meer*

¹⁹ VREG (2023). [Sociaal Rapport. Sociale statistieken over huishoudelijke afnemers 2022](#), Brussel, VREG.

²⁰ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2019). [Duurzaamheid diensten en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Tweejaarlijks Verslag 2018-2019](#), Brussel, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.

²¹ Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2021). [Solidariteit en armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Tweejaarlijks Verslag 2020-2021](#), Brussel, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.

²² Decock, Stijn (2022). “Een tankkaart is plots 840 euro meer waard”, *De Standaard*, p. 18.

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

betalen. Dit heeft gevolgen voor de relaties binnen het gezin, de scholing van de kinderen, de gezondheid, enzovoort. [...]Het is een storm op alle fronten. We stevenen af op tragedies”.

Er bestaan dus grote verschillen in de middelen waarover huishoudens beschikken om de prijsstijgingen op te vangen. Voor velen zit er niets anders op dan zichzelf meer dingen te ontzeggen. *“Het was eigenlijk al voor de prijzen begonnen te stijgen moeilijk: energie, brandstof, voeding, medisch materiaal. Mensen passen zich aan. Ze kopen bepaalde dingen niet. Ze gaan minder naar de apotheek, besteden minder geld aan ontspanning en aan vrije tijd buitenshuis”.* Naar aanleiding van de COVID-19-crisis, bracht de Nationale Bank in kaart dat 11 % van de gezinnen een spaarbuffer heeft die niet volstaat om de lopende kosten van één maand te dekken²³. Ook voor prijschokken zijn deze gezinnen erg kwetsbaar en dreigen ze snel weg te glijden in bestaansonzekerheid. Volgens de laatste EU-SILC-enquête over inkomen en levensomstandigheden in 2022, gepubliceerd door Statbel, kon 22,7 % van de Belgische bevolking zich in 2022 geen onverwachte uitgave van 1.300 euro veroorloven. Voor de meest kwetsbare bevolkingsgroepen zoals werklozen, huurders en eenoudergezinnen bedraagt dit percentage zelfs meer dan 50 %²⁴.

Op het overleg werd duidelijk dat veel mensen eigenlijk geen ruimte meer hebben om verder te besparen. Toch worden ze verplicht te snijden in uitgaven die van essentieel belang zijn, zoals uitgaven in functie van gezondheid: *“Desondanks worden uitgaven voor gezondheid sterk beïnvloed. Zichzelf dingen ontzeggen is een kwestie van opoffering. Je moet berekenen hoe je moet bezuinigen op medicijnen om rond te komen. De gevolgen zijn ook het niet kunnen kopen van orthopedische inlegzolen, en al het andere dat niet goed gedekt wordt door de ziektekostenverzekering. Je moet kiezen tussen voedsel en gezondheidszorg”.* Een sociaal werker van een vereniging merkt op dat *“een meerderheid van de deelnemers zegt dat ze hun huis nauwelijks meer verwarmen, dat ze niet genoeg eten, dat ze geen huishoudelijke apparaten gebruiken en dat steeds meer mensen voedselhulp gebruiken om geld te besparen”.* Iedereen wordt geconfronteerd met stijgende prijzen, maar de impact op het dagelijkse leven is erg verschillend en een deelnemer uit het overleg stelt vast dat *“mensen met een hoger inkomen er omwille van de inflatie voor kunnen kiezen om een week minder op vakantie te gaan, of om slechts één reis te maken in plaats van twee. Mensen in armoede kunnen daarentegen niet anders dan besparen op basisbehoeften”.*

3. Overheidsmaatregelen om prijsstijgingen op te vangen

3.1 Het systeem van indexering als schokdemper voor de prijsstijgingen

3.1.1 Hoe werkt het systeem van indexering?

In België wordt de inflatie (gedeeltelijk) gecompenseerd door het systeem van indexering van lonen en uitkeringen, waarbij het overschrijden van een bepaalde inflatiedrempel tot gevolg heeft dat het inkomen van de mensen wordt verhoogd, om gelijke tred te houden met de stijgende kosten van levensonderhoud. Dit systeem werkt echter niet met de consumptieprijsindex die hierboven werd

²³ Nationale Bank van België (2021). [Focus op Statistiek. Impact van de COVID-19-crisis op het inkomen en het spaargeld van de gezinnen: jaaroverzicht op basis van de consumentenenquête](#), Nationale Bank van België, Brussel.

²⁴ Statbel (2023). [Meer dan 1 miljoen Belgen is materieel en sociaal gedepriveerd: onverwachte uitgave en vakantie grootste struikelblokken](#), Brussel, Statbel.

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

beschreven. Sinds 1994 wordt van de consumptieprijsindex de gezondheidsindex afgeleid, door een aantal producten als alcoholische dranken, rookwaren en motorbrandstoffen (met uitzondering van LPG) uit de korf te halen die de basis vormt voor de consumptieprijsindex. Vervolgens wordt van deze gezondheidsindex het gemiddelde van vier maanden genomen, wat de afgevlakte gezondheidsindex oplevert. Als deze een bepaalde waarde overschrijdt - de zogenaamde spilindex die telkens wordt berekend door het Federaal Planbureau - kunnen de pensioenen, sociale uitkeringen en sommige lonen en wedden worden aangepast. Het eerder aangehaalde *European Consumer Payment Report 2022* stelt vast dat voor de 20 bevraagde Europese landen gemiddeld 45 % van de gezinnen zegt dat de inflatie een aanzienlijke impact heeft op het huishoudbudget, terwijl maar 37 % van de Belgische gezinnen dit antwoord geeft²⁵. Dit kan een indicatie zijn dat het indexeringsmechanisme een behoorlijke bescherming biedt tegen de gevolgen van inflatie, samen met andere koopkrachtmaatregelen die door de regeringen werden getroffen (zie punt 3.2).

Er zijn grote verschillen in manieren waarop de indexering wordt toegepast. Voor de salarissen van werknemers in de publieke sector, voor uitkeringen en voor pensioenen is dit wettelijk vastgelegd. Sociale uitkeringen worden het snelst verhoogd: zodra de spilindex is overschreden, stijgen de uitkeringen automatisch de daaropvolgende maand met 2 %. De lonen van werknemers in de publieke sector worden pas na een wachtmaand verhoogd, een maand later dus dan de uitkeringen. Zo werd de spilindex bijvoorbeeld overschreden in januari 2022. In dat geval werden de uitkeringen op 1 februari 2022 met 2 % verhoogd en de lonen van werknemers uit de publieke sector op 1 maart 2022. Tussen januari 2022 en december 2022 heeft deze indexering 5 keer plaatsgevonden, wat illustreert hoe belangrijk en uitzonderlijk hoog de inflatie was. In 2023 werd de spilindex nog twee keer overschreven, wat het totaal aan indexeringen voor 2022 en 2023 op zeven brengt.

Voor werknemers uit de particuliere sector, wordt de methode van indexering vastgelegd in collectieve arbeidsovereenkomsten die in paritaire comités worden onderhandeld. Sommige sectoren, zoals de non-profitsector, volgen het systeem van de publieke sector. Andere gebruiken een methode waarbij een vaste datum wordt gebruikt om de lonen driemaandelijks, halfjaarlijks of jaarlijks te indexeren. Bovendien gebruiken verschillende sectoren verschillende methodes om de index te bepalen waarop de indexering gebaseerd is.

Dit levert een ingewikkeld plaatje op, met grote verschillen in het tijdstip waarop het loon wordt aangepast aan de stijgende levensduurte. Mensen die tewerkgesteld zijn in een systeem van jaarlijkse indexering, moesten bijvoorbeeld tot 1 januari 2023 wachten vooraleer hun lonen aangepast werden aan de recordinflatie van 2022. In de periode dat de indexering nog niet is doorgevoerd en gecombineerd met de hoge inflatie, lijdt dat tot aanzienlijk koopkrachtverlies, dat ook nadien niet gecompenseerd wordt.

Niet alleen hebben sommige huishoudens meer last van de inflatie dan andere, maar zijn er ook grote verschillen tussen economische sectoren²⁶.

Ten slotte worden zelfstandigen niet door het indexeringsstelsel gevat, terwijl sommigen onder hen bijzonder hard getroffen werden door de stijging van de energie- en grondstoffenprijzen. Dit geldt vooral in sectoren met een grote energiebehoefte. Zo staan landbouwers die jaarlijks hun prijzen onderhandelen en hun hogere kosten pas met grote vertraging in rekening kunnen brengen erg onder

²⁵ Intrum (2023). [European Consumer Payment Report 2022](#), Stockholm, Intrum, p. 30.

²⁶ Thijskens, Dimitri (2022). "Wie vaart wel bij hoge inflatie?" *De Morgen*, 16 augustus, p. 12.

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

druk. Ook de horeca lijdt onder de gedwongen keuze tussen de kosten te verrekenen in hogere prijzen en klanten te zien afhaken of andere manieren te vinden om met de prijsstijgingen en hogere loonkosten om te gaan²⁷. Volgens een door de Nationale Bank van België in september 2022 uitgevoerde conjunctuurenquête vreesde 13 % van de respondenten uit de voedingsdetailhandel (slagers, bakkers, enzovoort) binnen 6 maanden het faillissement te moeten aanvragen²⁸.

3.1.2 Ongelijkheden bij indexering

Net zoals niet iedereen in gelijke mate getroffen wordt door stijgende prijzen en dalende koopkracht, krijgt niet iedereen dezelfde bescherming door het systeem van indexering of door de overheidsmaatregelen die genomen worden om de gevolgen van de inflatie te temperen.

Volgens een academicus die deelnam aan het overleg, beschermt het systeem van loonindexering vrij goed tegen koopkrachtverlies, maar zijn er ook kanttekeningen bij te plaatsen. Zo is de indexering gebaseerd op de gezondheidsindex, die een gemiddeld consumptiepatroon weerspiegelt. Maar consumptiepatronen zoals hierboven aangehaald zijn niet homogeen en de indexering beschermt bijgevolg niet de koopkracht van iedereen op dezelfde manier en niet volledig. Zoals hoger vermeld, bestaat er bovendien een veelheid aan systemen om de indexering toe te passen, met grote verschillen in het moment waarop de indexering wordt toegepast tot gevolg. *“Als de inflatie 1 % bedraagt, maakt dat niet zo veel uit. Maar als de inflatie 10 % bereikt, zoals nu, zitten we met een aantal werknemers die in januari 2022 voor het laatst zijn geïndexeerd en pas in januari 2023 weer worden geïndexeerd. In de tussentijd, als de inflatie toeneemt, verliezen ze koopkracht. Voor de lonen in de overheidssector is het hetzelfde als voor de sociale uitkeringen met een maand vertraging. Er zijn dus ongelijkheden die moeten worden gecorrigeerd in het systeem van indexering”*. Bovendien wordt de indexering doorgevoerd op brutolonen, maar stijgen de nettolonen en het besteedbaar inkomen van mensen niet met hetzelfde percentage. Tenslotte blijkt uit een analyse van het *Institut pour un Développement Durable*, dat het indexeringsmechanisme er niet voor iedereen in slaagt de koopkracht op peil te houden bij hoge inflatie, en dat een beperkt aantal groepen helemaal uitgesloten is van automatische loonindexering. Het instituut komt tot de conclusie dat een automatische trimestriële loonindexering het best de koopkracht zou vrijwaren²⁹.

Bovendien zorgt het feit dat bij bepaalde steunmaatregelen ‘harde’ inkomensgrenzen worden gehanteerd, waarbij je - als je net boven de inkomensgrens zit - het volledige voordeel verliest, er zelfs voor dat indexering negatief kan uitpakken door het loon net boven de inkomensgrens te tillen. Dit maakt dat huishoudens soms toevlucht moeten zoeken tot wat een academicus in het overleg ‘sociale spitstechnologie’ noemt: zorgen dat je, bijvoorbeeld door enkele dagen onbetaald verlof te nemen werk lonend kunt houden door sociale voordelen te behouden.

Tenslotte worden (sociale) organisaties door het indexeringsmechanisme getroffen door sterk stijgende kosten. Deze worden niet altijd gecompenseerd door indexering van de verschillende subsidiestromen. Een vereniging waar armen het woord nemen werd daardoor gedwongen de werking

²⁷ Thijskens, Dimitri (2022). “Wie vaart wel bij hoge inflatie?” *De Morgen*, 16 augustus, p. 12.

²⁸ Nationale Bank van België (2022). [De kostenstijging voor de ondernemingen zet de economische activiteit steeds meer onder druk en wordt niet volledig doorberekend in de verkoopprijzen](#), Brussel, Nationale Bank van België.

²⁹ Fellahi, Alexi en Greuse, Thomas (2023). [Inflation et mécanismes sectoriels d’indexation en Belgique – Analyse comparative](#), Namen, Institut pour un développement durable.

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

grondig aan te passen en hun aanbod te beperken: *“Twee van de vier personeelsleden zijn een dag per week minder gaan werken, maandag is een sluitingsdag geworden, het aantal stagiairs wordt drastisch verminderd... De subsidies werden inderdaad niet geïndexeerd. Tegelijk verwachten de subsidiegevers van de vereniging dezelfde zaken, maar met minder middelen en personeel. Dat is een moeilijk spanningsveld”*.

3.1.3 Indexering van de huurprijzen

Het systeem van indexering zorgt niet alleen voor hogere inkomens door de indexering van lonen en uitkeringen, maar, voor huurders, ook voor hogere kosten omdat de huur eveneens kan worden geïndexeerd. Eigenaars kunnen, maar zijn niet verplicht, de huur jaarlijks indexeren op basis van de gezondheidsindex. Bij forse inflatie kan de huur dus in dezelfde mate stijgen. Zo waarschuwt Testaankoop er begin 2022 voor dat de huurprijs kan stijgen met 7 % en geeft het voorbeeld dat een huurcontract dat op 1 februari 2018 voor 900 euro per maand was afgesloten, op 1 februari 2022 tot 1002,25 euro kan stijgen³⁰. Om de betaalbaarheid van wonen te garanderen en eigenaars aan te zetten huurwoningen energiezuiniger te maken, werd zowel in Vlaanderen, Wallonië als in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest beslist dat de mate waarin huur geïndexeerd mocht worden, gekoppeld werd aan het energieprestatiecertificaat (EPC) van die woning. De precieze regeling liep tussen de gewesten licht uiteen, maar de huur van woningen met een slecht EPC-label mocht in alle gewesten niet of slechts gedeeltelijk geïndexeerd worden. Een terreinorganisatie wijst er op dat *“de indexering van de huurprijzen, in principe alleen mogelijk was bij een positief energie-attest. Toch is die in vele gevallen gebeurd zonder discussie of controle. Het zijn opnieuw de huurders die slachtoffer zijn”*.

Inmiddels zijn deze beperkingen opgeheven, respectievelijk op 1 oktober 2023 in Vlaanderen, op 13 oktober in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en op 1 november in Wallonië. In de Duitstalige Gemeenschap, die een eigen bevoegdheid heeft over de indexering van de huurprijzen, houdt men nog tot minstens 31 december 2023 vast aan het verbod om de huurprijzen volledig te indexeren bij woningen met een slecht EPC-label en overweegt men een verlenging van de maatregel. In elk geval lijkt de koppeling van de indexering aan de energieprestatie van de woning een goede maatregel te zijn die huurders van slechte woningen niet alleen beschermt tegen forse indexeringen, maar eigenaars ook aanzet versneld ingrepen te doen om hun eigendom energiezuiniger te maken en zo ook bij te dragen aan het terugdringen van de CO₂-uitstoot. Het Vlaams Huurdersplatform en de huurdersbonden pleiten er dan ook voor deze maatregel niet af te schaffen, maar net structureel te maken³¹.

De hoge inflatie en de huurindexering die hiermee gepaard gaat, zorgt volgens makelaarsfederatie CIB voor een atypisch 2022, waarin een bestaand huurcontract een hogere stijging van de huur kende dan de stijging van de huur bij het afsluiten van nieuwe contracten. Toch werd nog een aanzienlijke stijging van de huurprijzen bij nieuwe contracten vastgesteld, van 4,7 % in Vlaanderen, 4 % in Brussel en 4,6 % in Wallonië, telkens aanzienlijk hoger dan de vorige jaren³².

³⁰ Testaankoop (2022). [Bereid je voor op een forse stijging van de huurprijzen](#), Brussel, Testaankoop.

³¹ Vlaams Huurdersplatform (2023). [Pleidooi voor structurele blokkering huurprijsindexering voor energieverslindende huurwoningen](#), Antwerpen, Vlaams Huurdersplatform.

³² CIB (2023). [Huurprijzen sneller gestegen in 2022 maar wel minder dan de helft van de inflatie](#), CIB, Gent.
CIB (2023). [Hoge inflatie duwt Brusselse huurprijzen ruim 4 % omhoog](#), Gent, CIB.

3.2 Energie- en koopkrachtmaatregelen

Zoals hierboven beschreven waren de fors gestegen energieprijzen de motor van de ongeziene inflatie. Zowel de federale als de regionale overheden namen een reeks maatregelen om de impact van een snel stijgende energiefactuur op de budgetten van de Belgische huishoudens te beperken. Ook voor bedrijven werden een aantal steunmaatregelen genomen. Het Steunpunt tot bestrijding van armoede heeft een interfederaal overzicht gemaakt van deze genomen maatregelen.

De genomen maatregelen verschilden sterk van elkaar en konden zowel tijdelijk als permanent zijn, gericht op bepaalde bevolkingsgroepen of naar alle Belgische huishoudens en werden in sommige gevallen automatisch toegekend, terwijl voor andere maatregelen een aanvraagprocedure doorlopen moest worden. Een aantal voorbeelden:

- Verlenging van de uitbreiding van het sociaal energietarief (federaal) die werd doorgevoerd tijdens de COVID-19-crisis: uitbreiding naar rechthebbenden op verhoogde tegemoetkoming (op basis van inkomen), automatische toepassing, vanaf 01/02/21 tot 30/06/23.
- Verlaging van de BTW op elektriciteit en gas naar 6 % (federaal): algemene maatregel, automatische toepassing, aanvankelijk tijdelijk voor 01/03/22-31/03/23 en uiteindelijk permanent vanaf 04/04/2023.
- Toekenning van een premie van 300 euro voor huishoudens die zich verwarmen met stookolie of propaan in bulk (federaal): algemene maatregel, via aanvraagprocedure, 07/07/22-31/03/23.
- Basispakket energie (federaal): algemene maatregel met inkomensplafond, automatische toepassing, november 2022 – maart 2023.
- Verwarmingspremie van 100 euro (federaal): algemene maatregel, automatische toepassing, éénmalig in 2022.
- Energiecheque van 80 euro (federaal): voor rechthebbenden sociaal energietarief, automatische toepassing, éénmalig in 2022.
- Conjectureel statuut van beschermde klant (Waals Gewest): cliënt van OCMW of sociale organisatie of werklozenstatuut, en in situatie van ingebrekestelling, aanvraagprocedure bij distributienetbeheerder, 20/09/20-31/08/23.
- Gedeeltelijke automatisering van de toegang tot statuut van beschermde klant (Brussels Hoofdstedelijk Gewest): voor huishoudens met energieschulden, automatische toepassing, sinds 17/03/22.
- Mijn VerbouwPremie (Vlaams Gewest): uitbreiding van doelgroep met een laag inkomen, aanvraagprocedure, vanaf 2023.
- Energiepremie (Duitstalige Gemeenschap): voor rechthebbenden verhoogde tegemoetkoming, aanvraagprocedure, vanaf 01/11/21.

De vakgroep Economie van de Universiteit Gent onderzocht in samenwerking met de Nationale Bank van België in welke mate drie van deze maatregelen – de verlaging van het BTW-tarief naar 6 %, de uitbreiding van het sociaal tarief en het gebruik van energiecheques – de doelstelling om gezinnen te compenseren voor de extra energiekosten realiseerden³³. Gezinnen die geconfronteerd worden met hogere energierekeningen, kunnen de daling van het besteedbaar inkomen dat daaruit volgt op twee manieren compenseren: door minder te consumeren, of door minder te sparen of zelfs spaargeld aan

³³ Peersman, Gert en Wauters, Joris (2022). "[Impact van de energiefactuur op het energieverbruik, consumptie- en spaargedrag van Belgische gezinnen](#)", *Gentse economische inzichten*, nr. 5.

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

te spreken. Ook een combinatie van beide is mogelijk. Op basis daarvan kan de marginale consumptiequote worden berekend: de mate waarin een verandering in besteedbaar inkomen zich vertaalt in een verandering in consumptie. Een eerste vaststelling in het onderzoek is dat deze marginale consumptiequote sterk verschilt tussen gezinnen en hoog is bij gezinnen met een laag inkomen en gezinnen met een kleine spaarbuffer. Deze gezinnen besparen dus het meest op andere gezinsuitgaven bij een stijging van de energieprijzen en zien hun koopkracht dalen. Het zijn dan ook vooral deze gezinnen die bereikt moeten worden met maatregelen om de gevolgen van de stijgende energieprijzen op te vangen.

Voor elk van de drie bovenstaande maatregelen werd onderzocht hoe gezinnen met de toename van het besteedbaar budget dat de maatregelen opleveren omgaan. Vooral bij de sociale tarieven blijkt dat het extra budget in zeer ruime mate wordt besteed aan andere uitgaven: een financieel kwetsbaar gezin besteedt 78 % van het vrijgekomen budget aan andere uitgaven, een gezin bestaande uit een alleenstaande moeder met twee kinderen zelfs 87 %. Dit is veel minder het geval met de andere twee maatregelen. Zowel bij de BTW-verlaging als bij de energiecheque wordt meer aan sparen besteed dan aan consumptie, behalve bij financieel kwetsbare gezinnen. Het verschil is het meest uitgesproken bij de energiecheque: waar die bij een financieel solide gezin voor 85 % op een spaarboekje belandt, is dat bij een financieel kwetsbaar gezin slechts voor 37 %. De onderzoekers komen dan ook tot de conclusie dat vooral de sociale tarieven de gezinnen goed ondersteund hebben, maar dat beide andere maatregelen weinig effectief zijn geweest.

Op 30 juni 2023 verloren de klanten die dankzij de uitbreiding van de doelgroep recht kregen op het sociaal energietarief, dit voordeel. In een open brief kaartten de organisaties Netwerk tegen Armoede, SAAMO, BAPN, Decenniumdoelen en HERW!N aan dat het stopzetten van deze maatregel voor paniek en onrust zorgde bij deze groep gebruikers³⁴. Zij worden immers opnieuw geconfronteerd met fors hogere energieprijzen in vergelijking met het sociaal tarief. De krant De Morgen berekende dat een gezin met een gemiddeld gebruik in juni 2023 gemiddeld 2.836 euro per jaar betaalt voor gas en elektriciteit. Met een sociaal tarief kost eenzelfde verbruik 1.691 euro, een verschil van 95 euro per maand³⁵. Ook het Steunpunt tot bestrijding van armoede heeft het belang van de maatregel van de doelgroepuitbreiding steeds benadrukt, zowel als voorstel tijdens de COVID-19-crisis als bij het advies in functie van de verlenging van de maatregel³⁶. De federale regering voorzag wel een overgangperiode van 3 maanden waarin energieleveranciers verplicht werden mensen die terugvielen op een commercieel contract het goedkoopste tarief aan te bieden. Er bestaat echter veel verwarring over hoe dit in de praktijk precies zou verlopen. Bovendien blijken de meest goedkope contracten doorgaans uitsluitend online afgehandeld te kunnen worden, wat bijkomende drempels opwerpt.

³⁴ Netwerk tegen armoede et al. (2023). [Geen pauzeknop voor sociaal energietarief voor half miljoen gezinnen](#), Netwerk tegen armoede, Brussel.

³⁵ Van Lier, Robbe (2023). "Vanaf zaterdag verliezen half miljoen gezinnen sociaal tarief", *De Morgen*, 26 juni, p. 5.

³⁶ Zie de fiche over de uitbreiding van het sociaal tarief in: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (juni 2020). [Input in de consultatiegroep van de taskforce Kwetsbare groepen](#)

Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (juni 2021). [Advies van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting betreffende de federale maatregel tot uitbreiding van de toegang tot het sociaal tarief voor elektriciteit en/of aardgas](#), Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, Brussel.

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

De meeste Europese landen namen, net als België, vooral energiemaatregelen om de koopkracht van hun burgers te vrijwaren. In een aantal gevallen werd ook gezocht naar manieren om de prijsstijgingen van voeding en andere essentiële producten onder controle te houden. Naar aanleiding van de discussie over ‘graainflatie’ (zie punt 1.2) gaf Minister van Economie Pierre-Yves Dermagne in juli 2023 het Prijzenobservatorium de opdracht om de voedselprijzen te monitoren en opvallende verschillen met de prijsevolutie in de buurlanden door te geven aan de Belgische Mededingingsautoriteit. Deze zou bij abnormale prijsevoluties maatregelen kunnen nemen, zoals het bevriezen van de prijzen. De consumentenorganisatie Testaankoop, die iedere maand de prijzen van 3.000 producten vergelijkt, diende klacht in bij de Mededingingsautoriteit omdat zij ondanks de dalende prijzen op de internationale groothandelsmarkten nauwelijks prijsdalingen vaststelde in de supermarkt³⁷.

In Frankrijk probeerde de regering een korf van basisgoederen te definiëren waarvoor lage prijzen aangerekend zouden worden, maar de fabrikanten konden daarvan niet worden overtuigd. Wel werd een overeenkomst bereikt met supermarkten om consumenten lage prijzen te bieden voor een reeks basisproducten, waarbij elke winkelier zelf kon beslissen om welke producten het dan zou gaan. Volgens de consumentenorganisatie *UFC-Que choisir* had deze maatregel te weinig effect en werden nog prijsstijgingen tot 10 % vastgesteld³⁸. In Italië organiseerden consumentenorganisaties een ‘pastastaking’ om de sterk stijgende prijzen van pasta aan te klagen, die een inflatie kende van 20 %. Na de staking stelden het Nationaal Instituut voor de Statistiek en het Italiaanse ministerie van Ondernemingen volgens deze organisaties een aanzienlijke daling van de pastaprijzen vast³⁹.

De discussie toont hoe moeilijk het is grip te krijgen op de stijgende prijzen, zelfs voor basisproducten. Het Franse voorbeeld toont dat een overheid maatregelen kan nemen, maar hiervoor ook afhangt van de *goodwill* van de supermarkten en winkeliers. Dat stelt ook een deelnemer uit een vereniging waar armen het woord nemen vast: *“Het zijn niet de aanwezigen op het overleg die ervoor kunnen zorgen dat de prijzen onder controle blijven. Integendeel, het zijn de mensen die door de grote grondstoffenbedrijven in dienst zijn genomen die dit kunnen doen. Niet ik, een kleine burger, kan de prijzen in de supermarkten controleren. ik vind dat het mijn taak is om te zeggen dat iemands inkomen niet voldoende is om in zijn behoeften te voorzien. Ik vraag me dus af hoe we tot een betere verdeling van de rijkdom kunnen komen”*.

³⁷ Testaankoop (2023). [Persbericht: Daling in grondstofprijzen komt niet ten goede van de consument, Testaankoop dienst klacht in bij Mededingingsautoriteit](#), Brussel, Testaankoop.

³⁸ Sudouest.fr (2023). [Le Vrai du faux. Le « trimestre anti-inflation » a-t-il un réel effet sur la hausse des prix ?](#)

³⁹ Dupont, Kevin (2023). [Pourquoi une grève des pâtes a-t-elle été lancée en Italie?](#), Moustique.

4. Aanbevelingen

Het Steunpunt tot bestrijding van armoede formuleert de volgende aanbevelingen.

- Bescherm de koopkracht, in het bijzonder voor basisproducten en diensten.
 - Voorzie een korf basisgoederen waarvan de prijzen onder controle worden gehouden en sterke prijsstijgingen onmogelijk worden gemaakt. Stel deze korf samen in dialoog met mensen in armoede en hun verenigingen en netwerken.
 - Garandeer een betere prijscontrole via het Prijzenobservatorium en voorzie de nodige instrumenten om in te grijpen in de prijsvorming.
 - Voorzie bij hoge inflatie een meer frequente indexering voor arbeidsinkomens die niet of jaarlijks geïndexeerd worden.
 - Omschrijf duidelijke doelgroepen bij het ontwikkelen van steunmaatregelen en zorg zo veel mogelijk voor een automatische toepassing. Voer maatregelen die voor iedereen steun voorzien uit volgens de principes van het proportioneel universalisme, voorzie een ex-ante impactanalyse – waarbij de gevolgen van een maatregel in kaart wordt gebracht voorafgaand aan de invoering ervan – en monitor de take-up.
 - Indexeer standaard alle subsidiestromen naar sociale organisaties zodat deze niet moeten ingrijpen in hun werking om de stijgende kosten op te vangen.
- Verzeker de betaalbaarheid van energie.
 - Ken het sociaal tarief voor energie toe via de twee complementaire invalshoeken van inkomen en statuut. Het statuut van en de criteria voor een verhoogde tegemoetkoming bieden de meeste garantie om de verschillende bevolkingsgroepen met een laag inkomen te bereiken. Ontwikkel hiertoe een rechtvaardige bestaansmiddelentoets (zie hoofdstuk III.)
 - Voorzie in graduele inkomensgrenzen bij de toekenning van een sociaal tarief, om een ‘alles of niets’-effect te vermijden.
 - Versterk de positie van consumenten in een kwetsbare socio-economische situatie in hun relatie tot de energieleveranciers, via sterke regelgeving en de ondersteuning van organisaties die kwetsbare consumenten informeren en begeleiden.
 - Ondersteun consumenten in een kwetsbare socio-economische positie extra in de zoektocht naar informatie over het energie-aanbod via lokale woonloketten – met een hulp- en begeleidingsaanbod rond wonen, huren, een geschikte woning vinden, premies... -, gewestelijke en federale informatiediensten, een Belgisch webportaal voor alle energiebronnen en water in de drie gewesten. Besteed hierbij aandacht aan mensen die niet kunnen lezen of schrijven en/of digitaal niet voldoende mogelijkheden hebben.
 - Bekijk de verschillende onderdelen van de energieprijzen en ga na hoe deze gefinancierd moeten worden. Onderzoek of het mogelijk is om bepaalde onderdelen (bijvoorbeeld de premies voor energiebesparende maatregelen) te financieren via algemene middelen (fiscaliteit) in plaats van door het geheel van de klanten.

Hoofdstuk II – Een stijgende levensduurte

- Evalueer blijvend de liberalisering van de energiesector. Pleit er bij de Europese Commissie voor om de (quasi-)monopolievorming op de energiemarkt aan te pakken om zo de woekerwinsten te bestrijden.
- Verzeker de betaalbaarheid van energiezuinig wonen.
 - Creëer meer woonaanbod, zowel op de sociale als op de private woningmarkt.
 - Versoepel de voorwaarden om beroep te kunnen doen op huurtoelages.
 - Blokkeer de huurprijsindexering structureel voor slecht geïsoleerde woningen.
 - Leg een sterke link tussen het woonbeleid en het beleid voor rationeel energie- en watergebruik, met bijzondere aandacht voor huishoudens in armoede en bestaansonzekerheid. Werk verder op de mogelijkheden, instrumenten, en financieringsmodellen om huishoudens met een laag inkomen en huurders te ondersteunen in structurele energie- en waterbesparing.
 - Zet de middelen uit verschillende fondsen (regionaal, federaal, Europees) gemeenschappelijk in voor grootschalige, ambitieuze sociale renovatieprojecten, in samenwerking met verschillende actoren, in het bijzonder de sociale economie. Geef daarbij prioriteit aan zowel sociale huurwoningen als huurwoningen die door gezinnen met een laag inkomen worden bewoond.